

Arkeologisk utredning kring
BÅTHUSGATTU

inför planerad exploatering i Tällberg, Leksands
socken och kommun, Dalarna

ARKEOLOGISK RAPPORT

2009:9

Dalarnas museum

Arkeologisk utredning kring
BÅTHUSGATTU

inför planerad exploatering i Tällberg, Leksands
socken och kommun, Dalarna

Greger Bennström
Eva Carlsson

ARKEOLOGISK RAPPORT

2009:9

Dalarnas museum

Renritning: Greger Bennström och Eva Carlsson

Form: Eva Carlsson

Foto: Greger Bennström

Vinjett: Sven-Olof Gudmunds

Omslag: Mittenpartiet av den registrerade delen av Båthusgattu. Fotot taget från
OSO.

Rapporten kan beställas från Dalarnas museum, Box 22, 791 21 FALUN
tfn 023-76 55 00, fax 023-283 58, e-post info@dalarnasmuseum.se

© Lantmäteriverket Gävle 2006. Medgivande MS2006/02203

© Dalarnas museum 2009

Tryck: Dalarnas museum, Falun, 2009

ISSN 1400-8815

Innehåll

Inledning	5
Syfte.....	5
Metod.....	6
Kartstudier	6
Fördjupad fornminnesinventering.....	6
Kunskapsläge.....	7
Historik.....	7
Kartanalys	8
Inventering.....	9
Resultat.....	9
Odlingslämningarna.....	10
Övriga lämningar.....	12
Tidigare registrerade lämningar.....	12
Tolkning.....	12
Konsekvenser och rekommendationer	13
Sammanfattning	14
Referenser.....	15
Arkiv	15
Tekniska och administrativa uppgifter	16
Teckenförklaring historiskt kartöverlägg.....	16
Bilaga 1, Fornlämningar registrerade i FMIS.....	17
Bilaga 2, Nyregistrerade forn- och kulturlämningar	18

Inledning

Inför planerad exploatering i området kring Båthusgattu i Tällberg, Leksands socken och kommun, har Dalarnas museum genomfört en arkeologisk utredning, steg 1. Utredningen genomfördes i form av kartstudier och en fördjupad fornminnesinventering under hösten 2009. Utredningsområdet var ca 640 000 kvadratmeter och ligger mellan Siljansvägen och strandkanten med Tällbergs idrottsplats ungefär mitt i området (figur 1).

Beställare av arbetet var Blackwood.eu B V och beslut om den arkeologiska utredningen togs av Länsstyrelsen Dalarna med dnr 432-6727-09.

Syfte

Utredningens syfte var att utreda i vilken omfattning fornlämningar, utöver redan registrerade, berörs av det planerade arbetsföretaget. Utredningen ska översiktligt fastställa och beskriva fornlämningarnas karaktär och omfattning. Vidare ska utredningen ge underlag för ett ställningstagande om beslut av eventuella ytterligare arkeologiska åtgärder inom utredningsområdet. Målgrupp för utredningen är Länsstyrelsen och företagaren.

Figur 1. Utdrag ur fastighetskartan över Tällberg med utredningsområdet markerat. Skala 1:50 000.

Metod

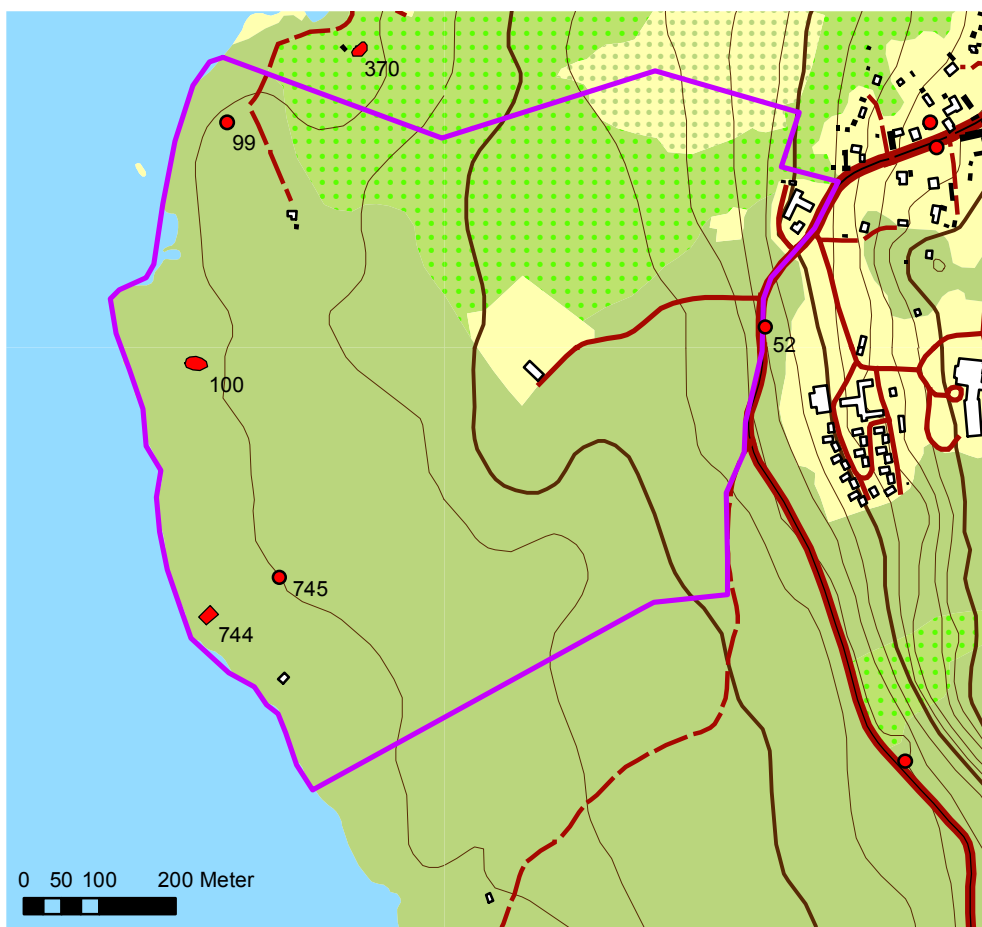
Utredningen bestod av översiktliga arkiv- och kartstudier samt en fördjupad fornminnesinventering.

Kartstudier

Kartanalysen syftade till att klargöra utredningsområdets markanvändning och fysiska struktur under de senare århundradena. Kartstudierna har utgått från storskifteskartan över Tällbergs inägomark från 1819 (LMV U24-67:1) och Leksands sockens skogsmark karterad 1828 (LMV U24-1:10). Även kartan över Leksands socken från 1668 (LMV U10) har varit till hjälp. Skifteskartorna har rektifierats mot fastighetskartan i ArcView och renritats.

Fördjupad fornminnesinventering

Inventeringen syftade till att lokalisera och grovt begränsa fysiska lämningar och strukturer i landskapet. Inom speciellt intressanta partier, utifrån arkiv- och kartstudier samt lokala geografiska/topografiska förhållanden, granskades terrängen extra noga. Nya relevanta lämningar beskrevs enligt Riksantikvarieämbetets praxis, mättes in med GPS kopplad till handdator med en noggrannhet på ± 7 m, samt i vissa fall fotograferades digitalt. Redan kända lämningar besöktes för eventuella ändringar eller kompletteringar.

Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan med tidigare registrerade fornlämningar markerade. Skala 1:10 000.

Figur 3. Nedanför fotbollsplanen syns den södra delen av undersökningsområdet.

Kunskapsläge

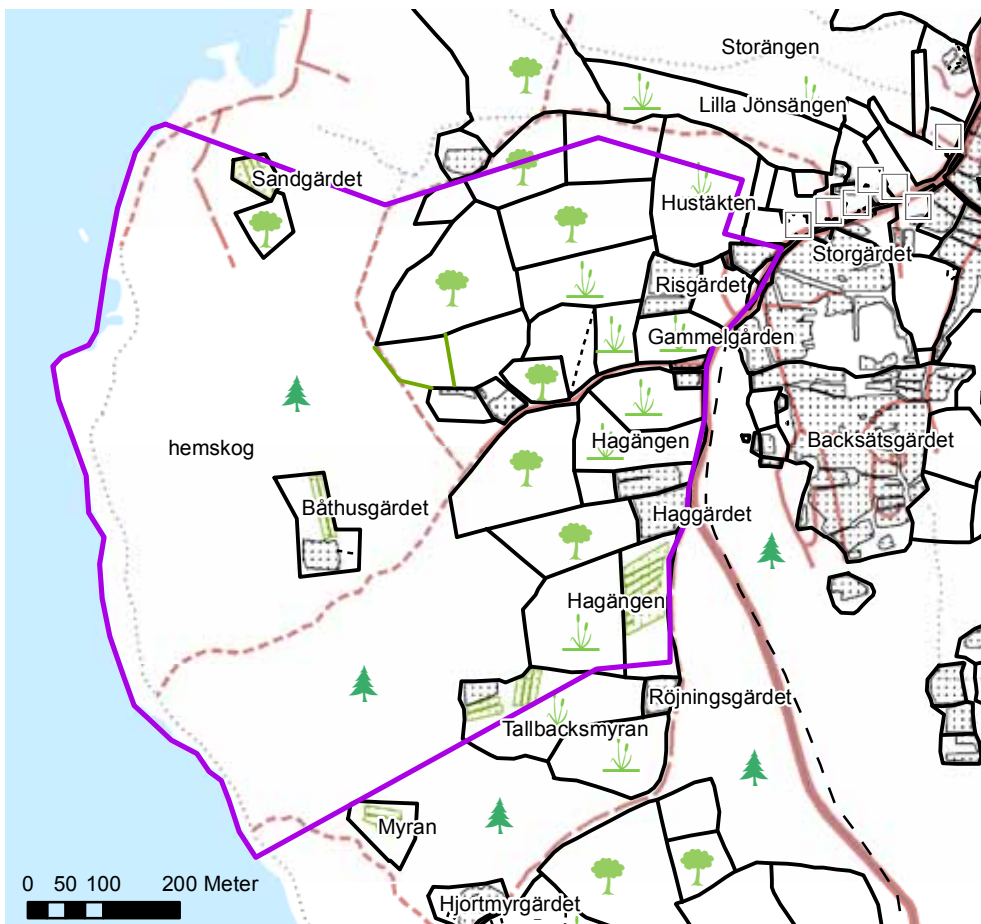
Inom undersökningsområdet fanns sedan tidigare fyra forn- eller kultur lämningar registrerade i Riksantikvarieämbetets digitala fornminnesregister FMIS. Alla fyra lämningarna ligger i västra delen av området och relativt nära stranden (figur 2). I nordvästra hörnet av området finns en grav i form av en stensättning registrerad som RAÄ-nr 99:1 i Leksands socken. Ca 320 meter söder därom finns en järnframställningsplats registrerad som RAÄ-nr 100:1. Platsen består av ett slagghvarp och två kolbottnar. Ytterligare ca 300 m söderut finns grunder efter två kyrkbåtshus samt en minnessten registrerade som RAÄ-nr 744:1 resp. 745:1. Se vidare bilaga 1. Dessutom finns en slaggförekomst, RAÄ 370:1. registrerad strax norr om och en milstolpe, RAÄ 52:1, direkt öster om utredningsområdet.

Terrängen i undersökningsområdet består till största delen av skog på en västsluttande moränmark, ställvis storblockig. Marken inom undersökningsområdet var till stora delar ganska fuktig, bitvis sumpig, med mellanliggande torrare partier av stenig morän. Stranden består till största delen av relativt storblockig moränmark. Vegetationen inom området utgörs mestadels av barrskog med inslag av löv. Ofta var skogen relativt tät och emellanåt svårforcerad. Ett nyupptaget hygge och några slybeväxta hyggen finns också inom området.

Ungefär mitt i undersökningsområdet finns en ca 200x150 meter stor exploaterad yta i form av Tällbergs idrottsplats med fotbollsplaner, tillfartsväg och parkeringsytor samt ett elljusspår. Annars är området relativt fritt från senare tiders exploatering (figur 3).

Historik

Tällbergs by har sannolikt en hög ålder. Det första kända skriftliga belägget är från 1320, men det belägget finns bara bevarat i avskrifter från 1600-talet, stavningen är därför osäker. 1440 skrevs namnet "tidberghe" och 1450 "tællebærghe". Förleden är fornsvenska och betyder talldunge eller tallskog,

Figur 4. Det historiska landskapet i västra Tällberg tolkat utifrån storskifteskartorna från början av 1800-talet. I bakgrunden syns fastighetskartans vägar. Teckenförklaring se sidan 16. Skala 1:10 000.

efterleden är berg (Bergfors 2001:51). Bynamnet är således ett naturnamn och kan som sådant vara mycket gammalt och äldre än bebyggelsen.

När byn framträder i skattelängder m.m. på 1500-talet var den en av de större byarna i Leksands socken, 1539 nämns sju bönder i byn och 1572 betalade 13 personer skatt (Westin 1965). Sockenkartan från 1668 visar på 13 gårdar i byn (U10).

Kartanalys

Det aktuella utredningsområdet utgör en mindre del av Tällbergs bys västra del. Hela byn har därför inte analyserats. Landsvägen var en viktig struktur i byns rumsliga organisation. Den kom på utmarken söderifrån från Hjortnäs. När vägen närmade sig bebyggelsen smalnade utmarksområdet av, landsvägen omgavs av gårdsgårdar på sidorna och fortsatte så genom byn norrut till Laknäs och Östanbol, dessa byar utgjorde ett sammanhängande inägomarksområde. Bebyggelsen i Tällberg var spridd. Gårdarna låg i tre grupper och till det några ensamgårdar, gårdsgруппerna låg i anslutning till landsvägen. Utredningsområdet låg väster om landsvägen, ner mot Siljan.

Vid storskiftet låg byns västligaste gård strax öster om utredningsområdet (figur 4). De större åkergårdarna låg också öster om utredningsområdet och landsvägen, närmast låg Storgårdet och Bäcksgårdet. Ett större ängsområde låg norr om utredningsområdet, där fanns t.ex. Storängen. Marken i Storängen liksom i åkergårdarna öster om vägen låg förmodligen i ägoblandning, medan

de små gårderna i utredningsområdet antagligen brukades enskilt. Det kan betyda att många av dem är jämförelsevis sent ianspråktagna. Det aktuella området verkar utgöra en mer perifer del av inägomarken.

Utredningsområdet brukades i den östra delen i huvudsak som ängs- och hagmark inhägnade i mindre gårderna och hagar. Västra delen av utredningsområdet brukades som utmark och var en del av hemskogen. För att komma till utmarken längs sjön fanns bl.a. en passage strax söder om utredningsområdet och en väg/fägata västerut tvärs igenom utredningsområdet. På utmarken fanns några små ängs- och åkergårderna.

Hagarna saknar namn i kartbeskrivningen, medan ängarna ofta har namngivits. Namnen på gårderna i nordväst avslöjar att de låg nära bebyggelsen: Hustäkten och Gammelgården. Gårderna söder därom: Hagängen och Haggärdet antyder att där främst varit hagmarker. Längst i söder låg Tallbacksmýran, Myran och Hjortmýrgärdet. Namnen indikerar att marken varit myrrik, intressant ur uppodlingssynpunkt för några hundra år sedan. Båthusgårdet i skogen låg förmodligen vid vägen ner till båthusen, dvs den tidigare nämnda fägatan/vägen västerut från landsvägen. Vissa åkrar i utredningsområdet har nästan kvadratisk form, de verkar ha brukats kontinuerligt. Medan andra hade en långsmal bandform. De värderades som äng vid skiftet, men med kommentaren lindor. De bör ha brukats i lindbruk. Formen med diken antyder att de kan vara sent uppodlade.

Kartan från storskiftet över inägomarken visar bara åker-, ängs- och hagmark. Som komplement finns det en karta över storskiftet av skogsmarken i hela Leksands socken. Den innehåller få detaljer, viktigast är landsvägen från söder. Kartan över skogsmarken är tio år yngre än den över inägomarken. Under denna tid verkar ytterligare två hagar ha stängts in på utmarken norr om vägen till båthusen. Vissa markslagsgränser, speciellt de runt intagor på utmarken permanentades vid storskiftet och syns än idag som fastighetsgränser.

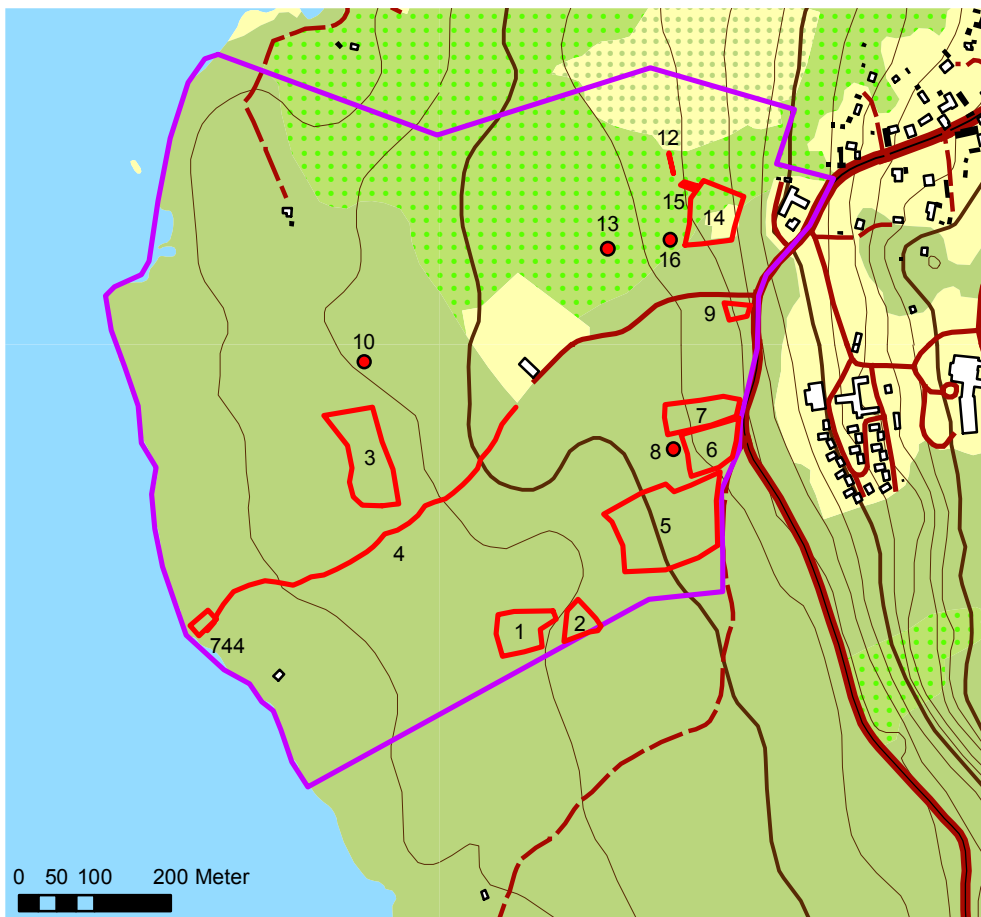
Inventering

Undersökningen bestod av en fördjupad fornminnesinventering under fyra dagar 25-28 augusti 2009, samt ytterligare en dag, 14 september, för komplettering av vissa uppgifter.

Platserna för de fyra registrerade lämningarna besöktes för att kontrollera att position och beskrivning stämde överens med tidigare uppgifter, se bilaga 1. Likaså besöktes platserna där kartanalysen kunnat konstatera att de funnits någon form odlingar. I övrigt genomvandrades utredningsområdet systematiskt, ofta med relativt stort mellanrum mellan stråken. Glesheten mellan stråken motiverades av terrängens beskaffenhet. Torrare partier och strandområdet genomsöktes noggrannare. De lämningar som påträffades mättes in med GPS kopplad till en handdator med bakgrundskartor och beskrevs enligt FMIS praxis. Några av lämningarna fotograferades med digitalkamera. Flera av odlingslämningarna var svåravgränsade på grund av tät och slyig vegetation.

Resultat

Totalt kunde 15 nya lämningar konstateras inom utredningsområdet. Dessa består av 8 odlingsytor, 5 röjningsrösen, 1 kolbotten och 1 färdväg. Se figur 5 och bilaga 2.

Figur 5. Fastighetskartan med nyregistrerade lämningar markerade med rött. Skala 1:10 000.

Odlingslämningarna

De två odlingsytorna i områdets södra del, vilka benämns Tallback Smyran på storskifteskartan, registrerades som nr 1 och 2. Den södra ytan, **nr 1**, begränsades i norr och väster av murliknande röjningsrösen och i söder av ett dike (figur 6). Den östra begränsningen var något oklar. Södra delarna av odlingsytan var sank. Odlingsytan är något utvidgad åt väster jämfört med skifteskartan. Den norra ytan, **nr 2**, var mycket sank och begränsades av diken. I norr var avgränsningen något oklar. Utanför det östra diket var ett relativt stort röjningsröse. Utbredningen på själva odlingsytan stämmer ganska väl med skifteskartan.

I undersökningsområdets centrala del ligger Båthusgärdet, lämning **nr 3**. Odlingsytan är relativt stor och till största delen avgränsad av breda och djupa (maskingrävda?) diken. Den norra delen verkar vara utökad åt väster jämfört med storskifteskartan. Odlingslämningen var svåröverskådlig och svåravgränsad på grund av mycket tät vegetation.

Nr 5 är den största odlingsytan inom området och är i väster upptagen till mer än dubbla storleken jämfört med storskifteskartan. Den nyupptagna delen begränsas i norr av ett ca 90 m långt murliknande röjningsröse. I övrigt begränsas odlingsmarken av diken. Marken var ställvis mycket blöt och området var svåröverskådligt och svåravgränsat på grund av mycket tät vegetation.

Odlingsytorna **nr 6** och **7** gränsar till varandra och benämns Haggärdet på storskifteskartan. De två odlingsmarkerna åtskiljs av ett murliknande röjningsröse och begränsas i öster av landsvägen. Den södra ytan, nr 6, har murliknande röjningsrösen på ytterligare två sidor, varav det ena är kallmurat.

Figur 6. Kallmurat parti av den norra muren runt odlingslämning nr 1. Odlingsmarken syns till höger i bild.

Den norra odlingsytan har ett murliknande röjningsröse i väster och begränsas i norr av ett dike. Den båda odlingsytornas avgränsning stämmer mycket väl med storskifteskartan.

Odlingslämning **nr 8** består av ett röjningsröse, 8 meter i diameter, som inte kan knytas till någon direkt avgränsbar odlingsyta.

Nr 9 är en liten odlingsyta som ligger i hörnet mellan landsvägen och vägen till idrottsplatsen. Den avgränsas av låga terrasskanter och hak, med ett litet röjningsröse utanför västra kanten. Avgränsningen stämmer med storskifteskartan.

Odlingslämning **nr 12** består av en 30 meter lång stensträng som inte går att knyta till någon odlingsyta, och inte heller till någon hägnad på storskifteskartan, men överstämmer troligen med sentida ägo gräns.

Inte heller röjningsröset **nr 13** går att knyta till någon odlingsyta eller hägnad.

Odlingslämning **nr 14** benämns Risgårdet på storskifteskartan och består av två odlingsytor vilka inbördes avgränsas av ett murliknande röjningsröse. I väster avgränsas ytorna av ett kraftigt murliknande röjningsröse, ca 80 m långt. Den östligaste kanten av odlingsytan har förstörts av schaktningsarbeten, troligen i sen tid. I övrigt är avgränsningarna något oklara, men verkar stämma bra med storskifteskartan.

Omedelbart väster om nr 14 ligger **nr 15** som består av två mindre stensträngar och ett röjningsröse. Dessa går inte att knyta till någon odlingsyta eller hägnad före skiftet men eventuellt efter detsamma.

Nr 16 är ett relativt stort, i det närmaste kvadratisk röjningsröse med en svacka i mitten, vilket inte direkt går att knyta till några strukturer på storskifteskartan.

Fem av odlingsytorna på skifteskartan kunde inte återfinnas i naturen. Två små odlingsytor i mitten av området är utplånade av fotbollsplanen. Sandgär-

det i nordvästra delen av området kunde endast identifieras genom ett dike. I övrigt kunde inga spår av odling upptäckas i den täta vegetationen. En liten odlingsyta direkt norr om lämning 9 var utplånad av vägen ned till idrottsplatsen och schaktningar norr om vägen. Odlingsytan i östligaste spetsen av utredningsområdet är numer bebyggd och utgörs av tomtmark.

Övriga lämningar

En del av en färdväg, Båthusgattu, registrerades som **nr 4**. Vägen går från landsvägen till båthusgrunderna, RAÄ-nr 744, vid stranden. Delen mellan landvägen och idrottsplatsen består i dag av en modern vägbank. Sträckningen har dock funnits åtminstone sedan storskiftet. Även om inte själva vägen ritats ut på storskifteskartan så visar hägnaderna på sidorna om vägen hur den har gått. Den ca 500 m långa sydvästra delen, som registrerades, har kvar sin ursprungliga karaktär i form av en två meter bred väg, i östnordöst nedskuren i omgivande mark och i västsydväst uppbyggd som en låg vägbank. Den sedan tidigare registrerade minnesstenen RAÄ-nr 745, står intill denna del av vägen. Ytterligare två resta stenar, dock utan inskriptioner, står också intill vägen.

Lämning **nr 10** utgörs av en kolningsanläggning. Troligen rör det sig om en kolbotten efter en liggmila. Marken på och runt kolbotten var dock ganska stökig efter tidigare skogsavverkning och vindfällan, varför det var något svårt att avgöra kolbottens karaktär. Två kolbottnar finns också i anslutning till slaggarpet (RAÄ-nr 100) var av den ena är en tydlig liggmilebotten.

Tidigare registrerade lämningar

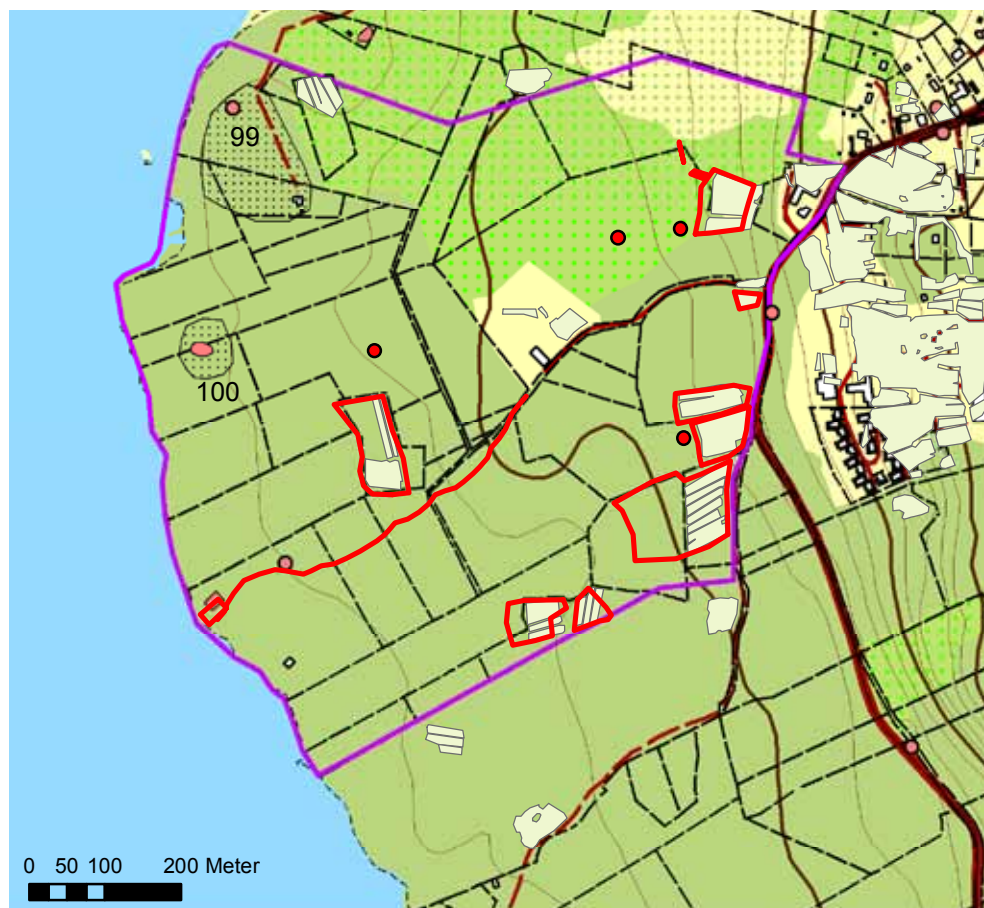
De tidigare registrerade lämningarna stämmer i stort med de äldre beskrivningarna och inprickningarna. Den enda ändringen av betydelse gäller båthusgrunderna, RAÄ-nr 744. Området har flyttats något söder ut och utvidgats 10 meter på längden mot stranden.

Tolkning

Samtliga registrerade odlingsytor finns med på storskifteskartan från år 1819. Det säger dock inte någonting om när de först tagits upp. Endast Risgårdet, nr 14, redovisas som odlingsmark på Ekonomiska kartan från 1969. Flera av odlingsytorna har utvidgats jämfört med storskifteskartan. Några har kraftiga diken som möjligen är maskingrävda, vilket skulle tyda på att de har brukats en bra bit in på 1900-talet. Marken var vid inventeringstillfället mycket sank på flera av odlingsytorna vilket skulle kunna tyda på att de snarare har använts för slätter än för åkerbruk.

Den nyregistrerade kolbotten var något skadad av vindfällan och skogsmaskiner men är troligen från en liggmila. Liggmilebottnar anses i allmänhet vara äldre än resmilebottnar. Forskning under senare tid har dock visat att det vanskligt med en sådan generell datering. En liggmilebotten och ytterligare en otydlig kolbotten ligger också i anslutning till blästplatsen RAÄ-nr 100.

Blästplatsen, RAÄ-nr 100, bör sättas in i ett större sammanhang. Ca 470 meter NNO om järnframställningsplatsen finns ett slagglager, RAÄ-nr 370, och ytterligare 450 meter åt samma håll finns blästplatsen RAÄ-nr 369. Från Hjortnäs och söder ut, utmed Östervikens östra strand, ligger blästplatserna på rad med en förvånansvärd regelbundenhet. Det totala antalet blästplatser som hittills påträffats där ligger med ca 400-900 meters avstånd från varandra och i

Figur 7. Forn- och kulturlämningar inom utredningsområdet. På kartan syns också storskiftets odlingsytor och de områden kring järnframställningsplatsen respektive stensättningen som bör undersökas närmare vid en exploatering (prickade). Skala 1:10 000.

anslutning till 165-meterskurvan (Sandberg 2008). Detta stämmer således väl överens med förhållandena i Tällberg. Det bör därmed också innebära en trolig datering av den här aktuella järnframställningsplatsen till ca 400–1000-talet (Serning 1973, Hyenstrand 1974).

Stensättningen, RAÄ-nr 99, tillhör en typ av gravar som finns på flera platser runt Siljan. Dessa enstaka eller små grupper av rösen eller röseliknande stensättningar kännetecknas av vattenexponerade lägen i morän- eller blockmark, ofta på en terrass mot vattnet. Gravarna är vidare ofta byggda av ett grövre stenmaterial och ibland kan kantkedjor skönjas. Påfallande är närheten till järnframställningsplatser (Hyenstrand 1974). Denna typ av gravar finns t.ex. på Tjuguholmen (RAÄ-nr 128), runt Hjortnåsheden (RAÄ-nr 30, 35, 40 och 907), på Vaverön (RAÄ-nr 761) och på Lissön i Byrviken (RAÄ-nr 62,63 och 69). Det är svårt att ge någon säker datering på dessa gravar, men en gissning på yngre järnålder verkar rimlig, inte minst med tanke på det eventuella sambandet med järnframställningsplatserna (Hyenstrand 1974).

Konsekvenser och rekommendationer

Fasta fornlämningar får inte skadas, tas bort, täckas över eller på annat sätt ändras utan medgivande från Länsstyrelsen. Även övriga kulturhistoriska lämningar ska visas hänsyn vid exploatering enligt skogsvårdslagen.

De kulturhistoriskt mest intressanta platserna inom utredningsområdet är områdena i anslutning till blästplatsen, RAÄ 100, och stensättningen, RAÄ 99 (figur 7). Blästplatsen var svåravgränsad redan när fornminnesinventeringen besökte platsen 1994, trots att den då låg på ett kalhygge. Nu 15 år senare när det växer tät ungskog på platsen är det ännu svårare. Området intill slagghvarpet är också stort av senar tids kolning. Tidigare erfarenheter visar dock att området bör vara större än det som beskrivs i FMIS. En rostplats bör t.ex. finnas någonstans i närheten av slagghvarpet och kanske finns det kolningsgropar i närområdet. Undersökningar som nyligen gjorts av museet i Hjortnåsheden har visat det också kan finnas boplatser eller uppehållsplatser med härdar/kokgropar i närheten av själva blästplatsen (Dalarnas museums hemsida). Exploatering bör inte ske i lämningens närområde utan ytterligare undersökningar.

Marken närmast och söder om stensättningen var ganska blockig. Om man antar att de som anlagt graven har bott i närheten så bör det ha varit mer åt sydöst. Då det redan ligger ett hus med omgivande tomtmark där så kan eventuella spår redan vara utplånade. Men om ytterligare exploatering ska ske i närheten av stensättningen så bör det vara intressant att undersöka området närmare.

Kolbottnar efter liggmilor registreras generellt som fast fornlämning och de får alltså inte skadas eller tas bort utan Länsstyrelsens godkännande.

Den registrerade sträckningen av Båthusgattu och kyrkbåtsgrunderna (RAÄ-nr 744) bör bevaras i sitt nuvarande skick. Vägen sätter in kyrkbåtsgrunderna i ett större sammanhang och knyter samman dem med bebyggelsen i nordöst.

De odlingslämningar med rösen och stenmurar som registrerats har bedömts som övriga kulturhistoriska lämningar. De är ändå viktiga för förståelsen av områdets kulturhistoria och tidigare markanvändning. Det är därför önskvärt att exploatering inom utredningsområdet sker utan att dessa stenmurar och rösen intill odlingsytorna skadas.

Dalarnas museum bedömer att steg 2 i utredningen inte är nödvändig då det inte påträffats några misstänkta ytor eller platser som är lämpliga för provgrävning. Beroende på exploaterings omfattning bör ytterligare arkeologiska insatser i så fall ske inom ramen för en arkeologisk förundersökning i anslutning till järnframställningen och stensättningen (figur 7). Undersökningar av rösen och stenmurar kan övervägas i de fall dessa kommer att påverkas av exploateringen.

Sammanfattning

Inför programsamråd för planprogramområdet Båthusgattu i Tällberg, Leksands socken och kommun, har Dalarnas museum under hösten genomfört en arkeologisk utredning, steg 1. Syftet var att utreda i vilken omfattning fornlämningar, utöver de redan registrerade, berörs av det planerade arbetsföretaget. Utredningen bestod av en översiktlig arkiv- och kartstudie samt en fördjupad fornminnesinventering.

Kartstudien visade att området mellan landsvägen och Siljan ligger i en mer perifer del av Tällbergs by. Områdets västra del utgjordes i början av 1800-talet av hemskog och den östra delen av små gården med åker- och ängsmark, de flesta förmodligen enskilt brukade och rätt sent uppodlade. Det framkom också att landsvägen, men även Båthusgattu, utgjort viktiga strukturer i landskapet.

De flesta odlingsytor kunde återfinnas vid inventeringen. Totalt kunde 15 nya forn- eller kulturlämningar registreras. Dessa bestod av 8 odlingsytor med tillhörande röjningsrösen och/eller stenmurar samt 5 röjningsrösen/stensträngar vilka inte kan knytas till odlingsmarken vid storskiftet, de kan däremot vara yngre. En kolbotten och en färdväg registrerades också.

Samtliga registrerade odlingsytor finns med på storskifteskartorna från år 1819, men ger intryck av att ha brukats in på 1900-talet. Endast en är dock redovisad som odlingsmark på Ekonomiska kartan från 1969. När odlingsmarken tagits upp vet vi inte.

Färdvägen består av en välbevarad sträckning av Båthusgattu mellan fotbollsplanen och två kyrkbåtsgrunder och kolbotten är lämningar efter en liggmila.

Sedan tidigare fanns en järnframställningsplats med slagghvarp och kolbottnar, en stensättning, ett område med två kyrkbåtshusgrunder och en minnessten registrerade.

Järnframställningsplatsen kan sättas in i ett större sammanhang med flera andra järnframställningsplatser utmed Östervikens strand och bör därmed kunna dateras till yngre järnålder. Det är troligt att även stensättningen tillhör samma tidsperiod. Det finns således tydliga spår av att området brukats sedan åtmonstone yngre järnålder, även om det tidvis kanske bara har varit som hemskog utifrån gårdarna som låg öster om landsvägen.

Referenser

- Bergfors, E.O. 2001. Bebyggelsenamnen i Leksands kommun. Ortnamnen i Dalarnas län, del 7. Språk- och folkminnesinstitutet. Uppsala.
- Hyenstrand, Åke. 1974. Järn och bebyggelse. Dalarnas Hembygdsförbunds och fornminnesförenings årsbok 1974. Falun.
- Sandberg, Fredrik. 2008. Arkeologisk förundersökning Hjortnåsheden forn lämning nr 39 i Leksands socken och kommun, Dalarna. Dalarnas museum arkeologisk rapport 2008:2. Falun
- Serning, Inga. 1973. Förhistorisk järnhantering i Dalarna. Stockholm.
- Westin, G.T. 1965. Leksands socken 1539-1572, sockenbor, skatter och tionde. Leksands sockenbok, del 1

Arkiv

LMV Lantmäteristyrelsens arkiv www.lantmateriet.se Arkivsök: akt U10, U24-1:10, U24-67:1

FMIS. Riksantikvarieämbetets fornminnesinformation, www.fmis.raa.se
Dalarnas museums hemsida, www.dalarnasmuseum.se/arkeologi/arkaktuellt.html

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	431-6727-09
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2009-07-02
Ekonomiskt kartblad:	13F 8a, 13F 8b, 13F 9a och 13F 9b
Socken:	Leksand
Fornlämning, RAÄ-nr:	99, 100, 744 och 745
Koordinater, SV (enligt Rikets	X-6745000
Koordinatsystem, RT 90, 2,5 gon V):	Y-1455000
Höjd (RH 70):	160-205 m
Uppdragsgivare:	Blackwood.eu B V
Utförandetid:	25/8-14/9 2009
Totalyta:	640 000 kvm
Tidsåtgång:	5 dagar
DM projektnummer:	1435
DM diarienummer:	86/09
Arkeologisk personal:	Greger Bennström Eva Carlsson
Projektansvarig:	Eva Carlsson

Dokumentationsmaterialet förvaras på Dalarnas museum.
Inga fynd tillvaratogs.

Teckenförklaring historiskt kartöverlägg

	gård
	hage
-	odugligt
	skog
	äng
-----	markslagsgräns
- - -	väg
—	hägnad
—	hägnad 1828
	åker
	linda
	utredningsområde

RAÄ-nr 99

Stensättning 7 m diam och 0,5 m h, av 0,2-0,5 m stora stenar, rundade och skarpkantade. I mitten är en grop 2x1,5 m (N-S) och 0,6 m dj. Lämningen var markerad med kulturstubbar.

Belägen ca 50 m ÖSÖ om strand och 30 m VSV om krök på skogsbilväg. Mot V svagt sluttande stenig moränmark. Skogsmark, hygge.

Lämningen anvisad av Arvid Tell, Tällberg, f 1890. Han uppgav att stensättningen plundrats av sommargäster.

Status: Fast fornlämning

RAÄ-nr 100

Järnframställningsplats, 23x12 m (Ö-V), bestående av 1 slaggvarp och 1 kolbotten (liggmila). Slaggvarpet är ovalt, 7x5 m (Ö-V) och 0,9 m h. Övertorvat. Vid provstick framkom blästslagg. Bitvis svåravgränsad då slagg framkommer även utanför varpet, särskilt i mot V. Belägen i V är kolbotten efter liggmila, 7x6 m (Ö-V) och 0,5 m h, med stybbgropar. NÖ härom är en otydlig kolbotten. Beväxt med sly och ungskog.

Belägen ca 75 m Ö om strand och mitt i rågång. Relativt plan moränmark. Skogsmark, ung blandskog.

Lämningen anvisad av Arvid Tell, Tällberg, f 1890, och enligt honom: Troligen det slaggynd som fanjunkare Nordqvist 1932 uppgett att hans avlidne far visste om. Platsen var ej bekant 1932.

Status: Fast fornlämning

RAÄ-nr 744

Kyrkbåtshusgrunder, 2 st, 30x16 m (NÖ-SV) bestående av 2 röjda ytor 16-20x4-7 m, till större delen begränsade av låga stenvallar, 1-2 m br och 0,25-0,60 m h. Ytorna är öppna i SV och fortsätter utan lagda stenvallar mot vattnet. Bevuxna med ett 20-tal tallar.

Belägna NÖ om strandkant, intill och V om stigförgrening. Svagt SV-sluttande moränmark, ställvis storblockig. Skogsmark, gles tallskog.

Enligt Bertil Hällström, Tällberg, f 1912, är det den gamla kyrkbåtplatsen.

Status: Fast fornlämning

RAÄ-nr 745

Minnessten, granit, 0,5 m h, 0,4 m br och 0,2 m tj. På den SV-vända sidan är inhugget: 1860. Enligt Bertil Backlund, Hjortnäs, f 1909, restes stenen förmodligen för att markera vattenståndet i Siljan, vilket 1860 var ovanligt högt.

Belägen 0,5 m NNÖ om mindre färdväg, mellan två kurvor. Svagt V-sluttande moränmark. Skogsmark, tät ungskog.

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

1. Odlingslämning

Odlingslämning ca 75x55 m (Ö-V). I N och V avgränsas odlingsytan mot omgivande mark av murliknande röjningsrösen, 45 resp. 50 m l, 1-5 m br och 0,3-0,9 m h bestående av 0,2-1,0 m st stenar, ställvis i kallmur. I Ö begränsas odlingsytan av ett otydligt hak och i S av dike. Något svåravgränsad i Ö. Odlingsytan är sank i S.

Flack något sank moränmark. Skogsmark, äldre barrskog.

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

2009-08-25 GB

2. Odlingslämning (Tallbacksmýran)

Odlingslämning, slätter? ca 55x45 m (ONO-VSV), oregelbunden. Odlingsytan är avgränsad mot omgivande mark av diken, något svåravgränsad i NO. Utanför SÖ hörnet är ett röjningsröse ovalt 7x5 m och 1 m h, bestående av 0,2-0,6 m st stenar. Odlingsytan är mycket sank.

Flack sank moränmark. Skogsmark, äldre blandskog.

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

2009-08-25 GB

3. Odlingslämning (Båthusgårdet)

Odlingslämning ca 130x45-65 m (NNV-SSÖ). Odlingsytan är avgränsad mot omgivande mark med diken 0,5-1 m br och 0,3-0,7 m dj, samt med svaga hak. Enstaka mindre röjningsrösen i områdets ytterkanter. Odlingsytan är mestadels sank. Svåravgränsad och svåröverskådlig p.g.a. mycket tät vegetation.

Flack, fuktig moränmark. Skogsmark, tät blandskog.

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

2009-08-26 GB

4. Färdväg (Båthusgattu)

Färdväg ca 500 m l (ÖNÖ-VSV) och 2 m br. I ÖNÖ är vägen något nedskuren i omgivande mark, 0,1-0,2 m dj, och kantad av bortröjd sten. I mitten och VSV består vägen av en låg vägbank, 0,1-0,3 m h, kantad av dike på ena eller båda sidor. En upptrampad gångstig går i vägen. Enstaka flacka täktgropar finns ställvis på båda sidorna om vägen. På NNV sidan av vägen, 50 m ÖNÖ om minnesstenen RAÄ-nr 745, är en rest sten, 1,1x0,9x0,4 m, med regelbunden något toppig form. Ytterligare 15 m åt ÖNÖ och på SSÖ sidan vägen är ännu en rest sten, 0,6x0,6x0,3 m, med oregelbunden form.

Svagt VSV-sluttande moränmark. Skogsmark, blandskog och hyggeskant.

Status: Fast fornlämning

2009-08-26 GB

5. Odlingslämning

Odlingslämning ca 130-165x95-110 m (ONO-VSV). Odlingsytan är i NV avgränsad av ett murliknande röjningsröse ca 90 m l (ONO-VSV), intill 3 m br och 0,5-1 m h, bestående av 0,1-1,0 m st stenar. I övrigt avgränsad av diken 0,5-1 m br och 0,2-0,5 m dj. Enstaka mindre rösen i utkanten av och inne på området. Även enstaka diken inne på området. Odlingsytan är sank, ställvis sumpig. Svåröverskådlig och svåravgränsad p.g.a. mycket tät vegetation.

Svagt SV-sluttande moränmark, mestadels blöt och sumpig. Skogsmark, tät blandskog och hyggeskant.

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

2009-08-27 GB

6. Odlingslämning (Haggärdet)

Odlingslämning ca 80x60 m (ÖNÖ-VSV). Odlingsytan avgränsas mot omgivande mark av murliknande röjningsrösen i VSV, NNÖ och SSÖ, 1-3 m br och 0,3-1 m h. Den VSV muren är kallmurad. I ÖNÖ begränsas odlingsytan av vägbank. I SÖ hörnet är ett stort röjningsröse 10x4 m och 1,5 m h. Den S delen av muren i VSV har körskadorna från skogsmaskin.

Svagt SV-sluttande moränmark. Skogsmark, tät blandskog och hygge.

Status: Övrig kulturhistorisk lämning 2009-08-27 GB

7. Odlingslämning

Odlingslämning ca 100x40 m (Ö-V). Odlingsytan är avgränsad mot omgivande mark av murliknande röjningsröse i S och V, 1-3 m br och 0,3-0,6 m h samt dike i N och vägbank i Ö. Den S muren gemensam med odlingslämning nr 6.

Status: Övrig kulturhistorisk lämning 2009-08-27 GB

8. Odlingslämning

Röjningsröse 8 m diam och 0,5 m h, bestående av 0,3-0,5 m st stenar. Slätter?

Svagt SV-sluttande fuktig moränmark. Skogsmark, tät blandskog.

Status: Övrig kulturhistorisk lämning 2009-08-27 GB

9. Odlingslämning

Odlingslämning ca 35x23 m (Ö-V). Odlingsytan begränsas i V och S av terrasskant 0,5 resp. 0,2 m h och i N och Ö av hak 0,3 m h. Ett mindre röjningsröse utanför V kanten 3m diam och 0,3 m h. Delvis öppen mark.

V-sluttande moränmark. Skogsmark, blandskog och delvis öppen mark.

Status: Övrig kulturhistorisk lämning 2009-08-27 GB

10. Kolningsanläggning

Kolbotten, troligen efter liggmila ca 11x8 m (NNO-SSV) oregelbundet rektangulär. Stybbvall runt om, 2 m br och 0,4 m h. Oregelbundna flacka stybbgropar utmed långsidorna. Hjulspår från skogsmaskin rakt över kolbotten och en rotvälta mitt i. Beväxt med ett tiotal tallar, 4 granar och en enbuske.

Flack moränmark. Skogsmark, gles tallskog.

Status: Fast fornlämning 2009-08-27 GB

12. Odlingslämning

Stensträng 30 m l, 2-3 m br och 0,2-0,4 m h, bestående av 0,1-0,4 m st stenar.

Flack fuktig moränmark. Skogsmark, blandskog, hyggeskant.

Status: Övrig kulturhistorisk lämning 2009-08-27 GB

13. Odlingslämning

Röjningsröse 7 m diam och 0,5 m h. Bestående av 0,2-0,4 m st stenar. Sönderkört av skogsmaskin.

Flack fuktig moränmark. Skogsmark, ung blandskog.

Status: Övrig kulturhistorisk lämning 2009-08-28 GB

14. Odlingslämning (Risgärdet)

Odlingslämning ca 85x70 m (N-S). Bestående av två odlingsytor, inbördes avgränsade av ett murliknande röjningsröse ca 30 m l (Ö-V) 1m br och intill 0,5 m h. Mot omgivande mark begränsas odlingsytorna av ett i V beläget murliknande röjningsröse ca 80 m l, intill 5 m br och 0,3-0,7 m h. I Ö avgränsade av urschaktning. I N och S är avgränsningarna något oklara.

Svagt V-sluttande moränmark. Skogsmark, igenväxt hagmark, hygge med yngre lövskog.

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

2009-08-28 GB

15. Odlingslämning

Område med röjningssten 25x8 m (Ö-V) Bestående av 2 stensträngar och ett röse.

Svagt V-sluttande fuktig moränmark. Skogsmark, igenväxt hagmark, hygge med yngre lövskog.

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

2009-08-28 GB

16. Odlingslämning

Röjningsröse oregelbundet kvadratisk 14x13 m (N-S) intill 1,2 m h med en svacka i mitten. Beväxt med flera björkar.

Svagt V-sluttande moränmark. Skogsmark, gles lövskog.

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

2009-08-28 GB

Besöksadress: Stigaregatan 2-4, tfn: 023-76 55 00

Postadress: Box 22, 791 21 Falun

www.dalarnasmuseum.se